

УДК 378.091.011.3-051:78]:[785.1.09.071.5:005.336.4
DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.72-2.36>

Смаковський Ю. В.

ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ КОЛЕКТИВНОГО МУЗИКУВАННЯ В ОРКЕСТРОВОМУ КЛАСІ

Розглядаються аспекти та зміст професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти. Одним з основних показників професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва є виконавська майстерність. Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя в умовах колективного музикування є серйозною та актуальною проблемою музичної педагогіки.

Автором проаналізовано сутність поняття «виконавська майстерність» та її роль в системі професійної підготовки здобувачів вищої освіти. Розглянуто методичні аспекти формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах колективного музикування в оркестровому класі. Наведено структуру, критерії та основні фактори що впливають на ефективність процесу формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах колективного музикування. Освітлено чотири групи методів організації творчої діяльності, що сприяють створенню сприятливих умов для реалізації і вдосконалення студентами навичок виконавської майстерності як одного з основних показників їх професіоналізму: традиційні методи навчання (вербальні, візуальні та практичні); методи проблемно-творчого характеру; методи «занурення» в сферу художніх образів; методи організації творчої діяльності.

Доведено, що формування виконавської майстерності в умовах колективного музикування в оркестровому класі відбувається шляхом застосування методичної системи, заснованої на різних типах методів навчання, з урахуванням освітніх завдань і структурних компонентів виконавської майстерності, а також певних факторів, що впливають на ефективність її формування. Автор зазначає, що інструментальна колективна форма музикування є одним із шляхів формування виконавської майстерності та важливим компонентом у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні учителі музичного мистецтва, виконавська майстерність, колективне музикування, оркестровий клас.

Заклади вищої освіти покликані забезпечити ефективну підготовку майбутніх учителів, зорієнтованих на особистісний та професійний саморозвиток, готових плідно працювати в освітніх закладах різного типу, здатних творчо розвивати особистість учня. На сьогодні здобувач вищої освіти повинен володіти міцними знаннями у своїй професійній галузі та сформованими на високому рівні професійними компетенціями, адже, молодий фахівець повинен бути конкурентоспроможним, володіти креативним мисленням і високою професійною культурою.

Ці вимоги не є винятком і для майбутніх вчителів музичного мистецтва. Зміни вимог до особистості здобувача вищої освіти закладу вищої освіти є причиною усвідомлення як теоретиками, так і викладачами-практиками необхідності трансформації традиційної системи навчання.

На сучасному етапі розвитку освіти можна констатувати підвищену увагу до пошуку інноваційних методів, прийомів і технологій підготовки майбутніх фахівців з метою викорінення протиріччя між актуальними державними вимогами до особистості здобувача вищої освіти та рівнем підготовки молодого фахівця.

Виконавська майстерність – є одним з основних показників професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва. У зв'язку з цим у сучасній музичній педагогіці однією з актуальних проблем є пошук шляхів удосконалення даної професійно значущої якості майбутнього вчителя музичного мистецтва в процесі його професійної підготовки у закладі вищої освіти.

Проблему формування виконавської майстерності вчителів музичного мистецтва висвітлено у наукових дослідженнях Ю. Алієва, Н. Арчажнікової, О. Андрейко, Ю. Бая, М. Давидова, А. Козир, В. Кулікової, І. Мосової, Г. Ніколаї, Т. Пляченко, Г. Саїк, Ю. Цагареллі, Г. Ципіна, Д. Юника та ін. Проблему організації та управління колективного музикування розглядали А. Ільченко, А. Карпун, В. Лабунець, В. Федоришин та ін.

Аналіз досліджень дозволив виявити специфіку підготовки студентів до виконавської діяльності у процесі творчої взаємодії керівника з навчальним колективом.

Метою статті є аналіз методичних аспектів формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах колективного музикування в оркестровому класі.

На сучасному етапі розвитку музичної педагогіки виникає безліч проблем і завдань, серед яких – формування готовності студентів до керівництва шкільними творчими інструментальними колективами. Так, майбутній учитель повинен не тільки мати високий рівень сформованості виконавської майстерності, а й володіти методикою її розвитку у майбутніх вихованців як в індивідуальній формі, так і в умовах колективного музикування. У зв'язку з цим формування виконавської майстерності майбутнього вчителя в умовах колективного музикування є серйозною та актуальною проблемою музичної педагогіки.

У наукових дослідженнях Л. Арчажнікової, О. Андрейко, А. Козир, Н. Мозгальнової, Д. Юника доведено, що до змісту теоретичного компонента виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва слід включати широкий спектр теоретичних та практичних знань і умінь студентів, а саме: відомості

про зміст та структуру виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва; класифікацію цінностей інструментально-виконавського мистецтва; музикознавчі (музично-історичні та музично-теоретичні) знання. Не менш важливими є музично-педагогічні знання, які надають характеристику професійної діяльності вчителя музичного мистецтва в умовах загальноосвітнього навчального закладу, музично-психологічні знання, необхідні для успішної виконавської діяльності музиканта-педагога, розуміння ним емоційних станів під час виступів, вміння керувати ними.

Під час формування вищевказаної професійно значущої якості майбутнього вчителя музичного мистецтва і, в тому числі, керівника колективного ансамблю, вимагає від викладача серйозної підготовки і високого рівня професіоналізму, зокрема – обізнаності і майстерного володіння методикою навчання колективного музикування в умовах занять в оркестровому класі.

Колективне інструментальне музикування зі студентами вимагає від викладача широкої ерудиції, вільного орієнтування в найрізноманітніших питаннях виконавської діяльності. Під час розучування творів для колективного виконання викладач особливу увагу повинен звертати на вдумливе ставлення до змісту твору і виконання відповідно до його стилю і характеру.

З огляду на вищесказане, керівник оркестру повинен бути не тільки високопрофесійним фахівцем, але і педагогом-організатором, здатним привести колектив до поставленої мети.

Аналіз сучасних наукових підходів дозволяє констатувати методологічні підстави для вирішення педагогічних проблем, спрямованих на формування виконавської майстерності в умовах колективного музикування в оркестровому класі, зробивши основний акцент, перш за все, на суб'єктних відносинах між викладачем і студентами на позиціях співпраці, співтворчості; із застосуванням технології партнерства у взаємодії, синергетичного результату від роботи у колективі.

Зміст професійної підготовки майбутніх вчителів музичного мистецтва полягає в:

- оволодінні практичними навичками спільного виконавства (сольного, ансамблевого, оркестрового);
- вивченні основних принципів і кращих педагогічних традицій вітчизняної інструментальної школи;
- засвоєнні теоретичних знань, необхідних для кваліфікованого навчання гри на музичних інструментах в освітніх організаціях;
- вивченні специфіки інструментальної підготовки учнів різних вікових груп [3].

Звертаючись до питання формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва доцільно звернутися до розгляду суті даного терміна музичної педагогіки.

З. Стукаленко вважає, що виконавська майстерність – це характеристика високого рівня виконавської діяльності музиканта, що передбачає здатність до глибокого осягнення змісту музики, виявлення власного ставлення до її художніх образів, технічно досконалого та артистичного втілення музичного твору в реальному звучанні [4, с. 292].

Виконавську майстерність, як теорію формування, виокремив і конкретизував учений М. Давидов, який вважав що «виконавська майстерність є вільним володінням інструментом і являє емоційно яскраве, артистичне, співтворче, технічно досконале втілення музичного твору в реальному звучанні [2, с. 29].

Г. Ципін трактує поняття «виконавська майстерність» як «діалектична триєдність:

- внутрішньо-слухове уявлення інтерпретатора;
- рухово-моторне втілення цього уявлення на клавіатурі (грифі і т. д.);
- реальне звучання інструменту, контрольоване і кореговане слухом виконавця» [3, 180].

Вивчаючи існуючі положення стосовно виконавської майстерності та специфіки її формування в галузі фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, вважаємо, що виконавська майстерність – це характеристика високого рівня виконавської діяльності музиканта.

Виконавець повинен володіти низкою таких якостей:

- здатністю до глибокого розуміння змісту музики;
- вмінням яскраво, емоційно, творчо сприймати художній твір;
- виявленням особистого ставлення до його художніх образів;
- виконання музичного твору (внутрішнє чуття, гнучка уява);
- сильним бажанням втілити і передати втілене іншим;
- технічно досконалою підготовкою;
- артистичним втіленням музичного образу в реальному звучанні;
- інтелектуальним рівнем загальної та спеціальної культури, пов'язаної із специфікою даному мистецтва [5].

Звертаючись до методики формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва в умовах колективного музикування в оркестровому класі, доцільно вказати компоненти даної професійно значущої якості.

Так, теоретик музичної педагогіки Ю. Цагареллі виділяє чотири основні компоненти виконавської майстерності:

- музично-виконавську спрямованість;
- теоретичні знання;
- практичні (виконавські) вміння;
- професійно-важливі якості [7].

У процесі колективного музикування виконавська майстерність є феноменом вияву майбутнім учителем музичного мистецтва свого творчого "Я" через комплекс властивостей та особистісно-типологічних якостей.

Для досягнення високих результатів формування виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва в умовах колективного музикування в оркестровому класі необхідно побудувати грамотну і ціле-спрямовану методичну систему. Для її розробки і впровадження необхідний облік конкретних завдань при формуванні виконавської культури студентів. Отже, до основних завдань зазначеного процесу віднесемо:

- формування інтегрованого асоціативно-образного мислення і стимулювання розвитку у студентів комплексу музично-виконавських і творчих здібностей;
- оволодіння основними стилями світової та вітчизняної музично-виконавської культури;
- формування вміння грамотно, технічно і стилістично точно, художньо-виразно виконувати музичні твори в різних аудиторіях по нотах і напам'ять;
- розвиток концертмейстерських і ансамблевих умінь і навичок;
- формування умінь і навичок самостійної роботи студентів над музичним матеріалом;
- оволодіння вміннями і навичками комплексного теоретичного і художньо-виконавського аналізу музичних творів;
- розвиток умінь створювати моделі поліфонічного і гармонійного викладу музичного твору.

З огляду на інтегрований характер виконавського мистецтва і структурні компоненти виконавської майстерності, методична система не може бути стандартною або вузько направленою. На нашу думку, доцільно запропонувати методику, засновану на чотирьох типах освітніх методів.

Отже, першу групу методів становлять традиційні методи навчання (вербальні, візуальні і практичні). Використання цих класичних методів необхідно для засвоєння студентами системи музично-виконавських знань, умінь і навичок.

Другу групу методів навчання складають методи проблемно-творчого характеру. До них відноситься створення педагогічних і проблемних ситуацій, постановка освітніх проблем і т. д. Ця група методів може використовуватися на всіх етапах формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва. Шляхом створення проблемних ситуацій зіставлення і порівняння подібних або контрастних образів художнього репертуару студенти вчаться аналізу музичного твору, підбору відповідних виразних засобів для визначення їх драматургії.

До третьої групи інтегрованої методики формування виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва відносяться методи «занурення» в сферу художніх образів. Використання даних методів дозволяє за допомогою переживань, що викликаються образним змістом музичних творів, створювати певну атмосферу на заняттях в оркестровому класі. Дана група методів включає також прослуховування записів віртуозного виконання музичних творів, що дозволяє студентам здобувати знання щодо виконавської культури різних епох, стилів і жанрів.

Четверту групу методів становлять методи організації творчої діяльності. Вони використовуються під час організації позанавчальних форм роботи з формування виконавської майстерності. Методи навчання даної групи пов'язані з активною пізнавальною діяльністю і сприяють практичному засвоєнню знань і умінь, сформованих за допомогою методів перших трьох груп. До методів організації творчої діяльності відносяться:

- концертно-виконавська практика;
- тематичні концерти-бесіди;
- творчі зустрічі з композиторами та виконавцями.

Застосування методів організації творчої діяльності, на нашу думку, сприяє створенню сприятливих умов для реалізації і вдосконалення студентами навичок виконавської майстерності як одного з основних показників їх професіоналізму.

Ефективність процесу формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва і керівника оркестру (ансамблю) залежить від ряду факторів, основними з яких є:

- рівень художньо-комунікативної діяльності керівника інструментального колективу;
- стильова відповідність виконавської інтерпретації музичного твору;
- доцільність використання засобів музичної виразності;
- розвиток особистісно-психологічних і професійно-педагогічних якостей і здібностей студентів у процесі керування інструментальним музикуванням школярів;
- техніка комунікативного спілкування з творчим колективом [6].

Підготовка сучасного вчителя музичного мистецтва – це не тільки формування у студентів міцних теоретичних знань і практичних навичок, а й формування особистості фахівця-професіонала, який володіє професійно значущими особистісними якостями і високим рівнем професійної культури.

Виконавська майстерність майбутнього педагога є основним показником його професіоналізму. Формуванню даної професійно значущої якості присвячені індивідуальні заняття зі спеціального інструменту. Однак, майбутній учитель музичного мистецтва може бути також і керівником дитячого інструментального ансамблю, а тому повинен володіти майстерністю колективного виконання і методикою його формування.

На нашу думку, формування виконавської майстерності в умовах колективного музикування в оркестровому класі повинно відбуватися шляхом застосування інтегрованої методичної системи, заснованої

на різних типах методів навчання, з урахуванням освітніх завдань і структурних компонентів виконавської майстерності, а також факторів, що впливають на ефективність її формування.

Висновки. Інструментальна колективна форма музикування є важливим компонентом у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва – складний і тривалий педагогічний процес. Індивідуальна підготовка студента в класі спеціального інструменту в поєднанні з оволодінням знаннями і навичками колективної творчості є запорукою його успішної професійної діяльності. На часі створення наукових і навчально-методичних праць з питань розвитку виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва на оркестрових інструментах з урахуванням технічних і художніх особливостей різних за способами гри музичних інструментів, кожен з яких має власну виконавську специфіку.

Використана література:

1. Давидов М. Теоретичні основи формування виконавської майстерності баяніста (акордеоніста): підручник для вищих та середніх музичних навчальних закладів. Київ : Музична Україна, 2004. 290 с.
2. Каузова А. Г., Абдуллин Э. Б., Николаева Е. В. Исполнительская деятельность учителя музыки. Теория музыкального образования: приложения. Москва : Академия, 2004. С. 261–270.
3. Психология музыкальной деятельности: теория и практика: учебное пособие под редакцией Г. М. Цыпина. Москва : Академия, 2003. 368 с.
4. Стукаленко З. Художньо-педагогічна проблема музично-виконавської майстерності. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036378.pdf> (дата звернення: 24.01.2020).
5. Темченко Л. Музично-виконавська майстерність як художньо-педагогічна проблема. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 59, 2018. С. 147-154
6. Теплов Б. М. Психология музыкальных способностей. Москва : Наука, 2003. 379 с.
7. Цагарелли Ю. А. Психология музыкально-исполнительской деятельности: учебное пособие. Санкт-Петербург: Композитор, 2008. 368 с.

References:

1. Davydov M. Teoretychni osnovy formuvannia vykonavskoi maisternosti baiianista (akordeonista): pidruchnyk dlia vyshchikh ta serednykh muzychnykh navchalnykh zakladiv. [Theoretical basis of the formation of performing arts bayanist (accordionist)]. Kyiv : Muzychna Ukraina, 2004. 290 p. [in Ukrainian].
2. Kauzova A. G., Abdullin E. B., Nikolaeva E. V. Ispolnitelskaya deyatelnost uchitelya muzyki. Teoriya muzyikalnogo obrazovaniya: prilozheniya. [Performing Music Teacher]. Moskva: Akademiya, 2004. P. 261–270. [in Russian].
3. Psihologiya muzyikalnoy deyatelnosti: teoriya i praktika: uchebnoe posobie pod redaktsiyei G. M. Tsyipina. [Psychology of Music: Theory and Practice]. Moskva: Akademiya, 2003. [in Russian].
4. Stukalenko Z. Khudozhno-pedahohichna problema muzychno-vykonavskoi maisternosti. [Artistic and pedagogical problem of musical and performing skills]. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/53036378.pdf> (data zvernennia: 24.01.2020).
5. Temchenko L. Muzychno-vykonavska maisternist yak khudozhno-pedahohichna problema. Psykholoho-pedahohichni problemy sil'skoi shkoly. [Musical and performing skills as an artistic and pedagogical problem]. Psykholoho-pedahohichni problemy sil'skoi shkoly: zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Vypusk 59, 2018. P. 147-154[in Ukrainian].
6. Teplov B. M. Psihologiya muzyikalnykh sposobnostey. [Psychology of musical abilities]. Moskva: Nauka, 2003. 379 p. [in Russian].
7. Tsagarelli Yu. A. Psihologiya muzyikalno-ispolnitelskoy deyatelnosti: uchebnoe posobie. [Psychology of performing music]. Sankt-Peterburg: Kompozitor, 2008. 368 p. [in Russian].

Smakovskij Y. V. Formation of executive skill of future teachers of music art in the conditions of collective music in orchestra class

The article deals with the aspects and content of professional training of future music teachers in higher education institutions. One of the main indicators of the professional competence of a future music teacher is performing skills. The formation of the performing skills of the future teacher in the conditions of collective music is a serious and urgent problem of music pedagogy.

The author analyzes the essence of the concept of “performing skills” and its role in the system of vocational training of higher education applicants. Methodical aspects of formation of performing skills of future music teachers in the conditions of collective music in the orchestra class are considered. The structure, criteria and main factors influencing the efficiency of the process of forming the performing skills of future music teachers in the conditions of collective music are presented. Four groups of methods of organizing creative activity that contribute to creating favorable conditions for the implementation and improvement of performing skills as one of the main indicators of their professionalism are highlighted: traditional teaching methods (verbal, visual and practical); methods of problem-creative nature; methods of «immersion» in the sphere of artistic images; methods of organizing creative activity.

It is proved that the formation of performing skills in the conditions of collective music in the orchestral class occurs by applying a methodical system based on different types of teaching methods, taking into account the educational tasks and structural components of performing skills, as well as certain factors that affect the effectiveness of its formation. The author points out that the instrumental collective form of music is one of the ways of forming performing skills and an important component in the training of future music teachers.

Key words: *professional training of the future teachers of music, performing skills, collective music-making, orchestral class.*